

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 8. 2024. Issue 1.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
COBISS.CG-ID 32743952

ISSN 2536-5592

Publisher: Center for Geopolitical Studies

Center for Geopolitical Studies

Časopis *Montenegrin Journal for Social Sciences* upisan je u evidenciju
medija, Ministarstva kulture Crne Gore pod rednim brojem **782**.

MJSS

MONTENEGRIAN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 8. 2024. Issue 1. Podgorica, June 2024.

Publishing this issue of MJSS was supported by the
Ministry of Science of Montenegro

Editor in Chief: Adnan Prekić

Editors: Zivko Andrijasevic, Dragutin Papovic, Ivan Tepavcevic, Milan Scekic.

International editorial board: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA; Srdja Pavlovic, University of Alberta, CANAD

Montenegrin Journal for Social Sciences is indexed in: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index; Slavic Humanities Index.

Proofreading and lecture in English: Danijela Milićević

Proofreading and lecture in Montenegrin: Miodarka Tepavčević

Address: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Montenegro;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Prepress and print: Pro file – Podgorica

Circulation: 100 copies

Volume 8. 2024. Issue 1. Podgorica, June 2024.

CONTENTS:

STUDENT PROTESTS OF 1968 - MONTENEGRIN PERSPECTIVE

Vukadin NISAVIC..... p.7.

ROMAN AND BYZANTINE DALMATIA ON THE TERRITORY OF MONTENEGRO UNTIL THE MIDDLE OF THE 13TH CENTURY

Dragutin PAPOVIC..... p.51.

THE FOREIGN POLICY OF FRANCE IN THE TIME OF LOUIS XIV

Milivoj BESLIN, Adnan PREKIC, Milos TIRNANIC..... p.83.

COMMUNICATING TOURIST OFFER IN A FOREIGN LANGUAGE HIGH- AND LOW-CONTEXT COUNTRY TESTIMONIALS

Marijana M. PRODANOVIC¹, Ieva BRAZAUSKAITE ZUBAVICIENE, Asta PUKIENE, Albertas JUODEIKA..... str.113.

US DIPLOMACY AND POLITICAL LIFE ON THE PAGES OF THE "GLASA CRNOGORCA" 1873-1914

Ivan TEPAVCEVIC, Predrag ADZIC..... p.145.

A DIFFERENT PERSPECTIVE OF MONTENEGRO IN THE 20TH CENTURY- Book review: Milan Scekcic, Inventing history-Review of the interpretation of the history of Montenegro in the 20th century

Edin SMAILOVIC..... p.165.

THINKING ABOUT THE PAST TO BUILD THE FUTURE–Book review: Dragan Markovina, Lebanon on the Neretva: the culture of memory and oblivion

Vukadin NISAVIC..... p.169.

RESIDENTIAL HELL-Book review: Aleksandar R. Miletić, Residential Hell - Rent Controlled System in Southeast, Eastern and Central Europe 1914-1930

Jovan MUHADINOVIC..... p.173.

A GENERATION THAT IGNORES HISTORY HAS NO PAST AND NO FUTUR

E-Book review: Teaching manual: Igor Radulović, Miloš Vukanović, War crimes of the 90s in the verdicts of the Montenegrin judiciary

Filip KUZMAN..... p.181.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS..... p.185.

Glavni i odgovorni urednik: Adnan Prekić

Urednici: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

Međunarodni uređivački odbor: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA; Srđa Pavlović, University of Alberta, KANADA.

Montenegrin Journal for Social Sciences indeksira se u sljedećim naučnim bazama: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index; Slavic Humanities Index.

Lektura i korektura na engleskom: Danijela Milićević

Lektura i korektura na crnogorskom: Miodarka Tepavčević

Adresa: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Crna Gora;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Priprema i štampa: Pro file – Podgorica

Tiraž: 100 primjeraka

Volume 8. 2024. Issue 1. Podgorica, June 2024.

SADRŽAJ:

STUDENTSKI PROTESTI 1968. – CRNOGORSKA PERSPEKTIVA

Vukadin NIŠAVIĆ..... str.7.

RIMSKA I VIZANTIJSKA DALMACIJA NA PROSTORU CRNE GORE DO SREDINE
XIII VIJEKA

Dragutin PAPOVIĆ..... str.51.

SPOLJNA POLITIKA FRANCUSKE U VRIJEME LUJA XIV

Milivoj BEŠLIN, Adnan PREKIĆ, Miloš TIRNANIĆ..... str.83.

COMMUNICATING TOURIST OFFER IN A FOREIGN LANGUAGE HIGH- AND
LOW-CONTEXT COUNTRY TESTIMONIALS

**Marijana M. PRODANOVIC¹, Ieva BRAZAUSKAITE ZUBAVICIENE, Asta
PUKIENE, Albertas JUODEIKA**..... str.113.

AMERIČKA DIPLOMATIJA I POLITIČKI ŽIVOT NA STRANICAMA GLASA
CRNOGORCA 1873-1914

Ivan TEPAVCEVIC, Predrag ADZIC..... str.145.

DRUGAČIJA PERSPEKTIVA CRNOGORSKOG 20.VIJEKA-Prikaz knjige: Milan
Šćekić, Izmišljanje istorije-Osvrt na tumačenje istorije Crne Gore 20.vijeka

Edin SMAILOVIĆ.....str.165.

PROMIŠLJANJE PROŠLOSTI RADI IZGRADNJE BUDUĆNOSTI-Prikaz knjige:
Dragan Markovina, Libanon na Neretvi: kultura sjećanja i zaborava

Vukadin NIŠAVIĆ..... str.169.

STAMBENI PAKAO-Prikaz knjige: Aleksandar R. Miletić, Stambeni pakao-sistem
kontrolisane stanarine u Jugoistočnoj, Istočnoj i Srednjoj Evropi 1914-1930

Jovan MUHADINović..... str.173.

GENERACIJA KOJA IGNORIŠE ISTORIJU NEMA PROŠLOST, A NI BUDUĆNOST-
Prikaz priručnika za nastavu: Igor Radulović, Miloš Vukanović, Ratni zločini
90-ih u presudama crnogorskog pravosuđa

Filip KUZMAN..... str.181.

UPUTSTVA ZA AUTORE..... str.185.

Review

GENERACIJA KOJA IGNORIŠE ISTORIJU NEMA PROŠLOST, A NI BUDUĆNOST

Prikaz priručnika za nastavu: Igor Radulović, Miloš Vukanović, *Ratni zločini 90-ih u presudama crnogorskog pravosuđa*, CENTAR ZA GRAĐANSKO OBRAZOVANJE, Podgorica, 2024. str. 53.

Filip KUZMAN¹

Narodni muzej Crne Gore, Istorijski muzej Crne Gore

Adresa: Novice Cerovića bb, Cetinje – Crna Gora

email: filip_kuzman94@yahoo.com

Priručnik za nastavu „*Ratni zločini 90-ih u presudama crnogorskog pravosuđa*“ objavljen je od strane nevladine organizacije Centra za građansko obrazovanje (CGO) uz pomoć Evropske unije i Razvojnog programa Ujedinjenih nacija (UNDP). Ovo je jedna u nizu publikacija o devedesetim godinama XX vijeka, objavljena od strane CGO. Autori priručnika su historičari i profesori istorije Igor Radulović i Miloš Vukanović, dok je recenzent doc. dr Adnan Prekić. Publikacija je štampana u tiražu od 100 primjeraka, a istu je moguće preuzeti sa sajta CGO.²

Autori su koncipirali priručnik tako da se sastoji od: predgovora, pet poglavlja i recenzije. Poglavlja su sljedeća: *Međunarodnopravni kontekst, Crna Gora i ratovi 1990-ih – istorijski kontekst, Ratovi 1990-ih u crnogorskom obrazovnom sistemu*,

¹ FILIP KUZMAN (Cetinje, 1994). Osnovno i srednje obrazovanje završio na Cetinju. Godine 2017. diplomirao na UCG – Filozofski fakultet Nikšić, Studijski program za istoriju. Tokom 2018/2019. pohađao post-diplomski program Univerziteta Fridrih Šiler u Jeni „Predstavljanje savremene istorije u muzejima“. Od 2021. magistrand na Filozofskom fakultetu u Nikšiću. Od 2017. zapošljen kao kustos u Narodnom muzeju Crne Gore. Učesnik je brojnih seminara iz oblasti savremene istorije, muzeologije i nastave istorije.

² <https://cgo-cce.org/2024/08/30/ratni-zlocini-90-ih-u-presudama-crnogorskog-pravosuda/> Pristupljeno 11. 09. 2024.

Ratni zločini 1990-ih u presudama crnogorskog pravosuđa – praktični primjeri za nastavnike i Preporuka za nastavnike.

U *Predgovoru* autori su obrazložili razloge nastanka publikacije. Smatraju da društva koja se ne suočavaju sa prošlošću na pravi način, povećavaju mogućnost obnove sukoba i navode da u crnogorskom društvu postoje brojne teme iz prošlosti o kojima treba razgovarati i podizati nivo svijesti. Međutim, kao akutni problem navode nesuočavanje sa 1990-im godinama u obrazovnom sistemu Crne Gore. Kritikuju koliko se malo ova tema izučava u osnovnim i srednjim školama (uglavnom posljednje lekcije u završnim razredima), kao i stanovište većine nastavnika da učenike ne treba opterećivati kontroverznim temama. Takođe smatraju da nastavnici i profesori nijesu dovoljno obučeni da na pravi način predaju ove lekcije, budući da se tokom studiranja nijesu susreli sa ovim temama. Na drugoj strani, objašnjavaju da su učenici zainteresovani za teme iz 1990-ih i da zbog nedostatka informacija u školi, njih nadomještavaju surfovanjem na internetu, gledanjem televizije ili razgovorom sa laičkom javnošću. Uslijed toga, oni stvaraju pogrešnu sliku o događajima, čime se otežava njihovo suočavanje sa prošlošću.

Poglavlje *Međunarodnopravni kontekst govori o uspostavljanju Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ)*, kao i činjenici da je Crna Gora, kao dio Državne zajednice Srbije i Crne Gore, potpisala *Zakon o saradnji Srbije i Crne Gore sa Međunarodnim Tribunalom za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine*. Uz to Crna Gora je prihvatila i *Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, Konvenciju o neprimjenjivanju zakonske zastarjelosti za ratne zločine i zločine protiv čovječnosti, Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka* i *Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda*. Navode da je od 2015. godine Specijalno državno tužilaštvo (SDT) preuzelo vođenje istraga i procesuiranja ratnih zločina.

Sljedeće poglavlje, *Crna Gora i ratovi 1990-ih – istorijski kontekst*, govori o položaju Crne Gore tokom ratova na teritoriji bivše Jugoslavije. Opisuje kako se situacija u zemlji mijenjala od 1988. godine i kulminirala crnogorskim napa-

dom na Dubrovnik u oktobru 1991. Priču o Dubrovniku završavaju sa crnogorskim oficirima kojima je suđeno pred MKSJ zbog ove operacije. U nastavku govore o završetku ratova u Hrvatskoj i BiH, kao i početku rata na KiM i NATO bombardovanju SRJ.

Kako crnogorsko obrazovanje vidi ratove 1990-ih autori analiziraju u poglavlju *Ratovi 1990-ih u crnogorskom obrazovnom sistemu*. Objašnjavaju u kojim razredima se izučava ovaj period i koji se sadržaj plasira đacima. Smatraju da je sadašnji materijal nedovoljan i da učenike uskraćuje informacija o učešću Crne Gore u ratovima, kao i ratnim zločinima koji su se desili na njenoj teritoriji. Predlažu da se o ovoj temi ne uči samo iz predmeta *Istorija*, već i iz predmeta *Građansko obrazovanje* i *Istraživanje humanitarnog prava*. Sa ovim dodatnim predmetima, nadomjestio bi se nedostatak časova koji limitira da se ova tema obradi na pravi način tokom časova istorije.

Naredno poglavlje, *Ratni zločini 1990-ih u presudama crnogorskog pravosuđa – praktični primjeri za nastavnike*, je srž cijelog priručnika. Autori su obradili ratne zločine koji su se desili na teritoriji Crne Gore, a koji su dobili sudski epilog. Do sada je procesuirano sedam ratnih zločina i to logor Morinj, deportacije bosanskohercegovačkih izbjeglica, zločin u Bukovici, ubistvo porodice Klapuh, zločin u Štrpcima, Kaluđerski laz, slučaj Zmajević. Autori napominju da se u publikaciji neće baviti zločinom u Murinu 1999, budući da za ovaj slučaj nije vođen krivični postupak. Pomenutih sedam slučajeva je detaljno obrađeno u publikaciji. Prvo je dat hronološki slijed događaja, a zatim svjedočanstva. Upravo su ova svjedočanstva od velike važnosti za nastavnike, budući da ih mogu koristiti kao izvore za analiziranje na časovima. Autori nijesu donosili cijela svjedočanstva, već samo ključne djelove. Time su izbjegli da tekst prenatrpaju informacijama koje ne bi toliko koristile u nastavi. Osim tekstualnog dijela, *Priručnik* obiluje i brojnim fotografijama, koje se takođe mogu koristiti u nastavi. Na kraju navode i epilog svakog suđenja, tako što su iznijeli ključne djelove presude iz svakog slučaja.

Posljednje poglavlje je *Preporuka za nastavnike* u kojem autori objašnjavaju kako bi se *Priručnik* mogao koristiti u nastavi (npr. povezivanje deportacija

1992. sa deportacijama iz Drugog svjetskog rata ili pravljenja paralele logora Morinj sa drugim logorima na teritoriji bivše Jugoslavije). Uz to, pozivaju nastavnike da koriste arhivu MKSJ i prate seminare koji se organizuju u saradnji sa Međunarodnim rezidualnim mehanizmom za krivične sudove iz Haga, nasljednikom MKSJ.

Priručnik ovog tipa je od velike važnosti za usavršavanje nastavnika i profesora istorije i srodnih predmeta na temu ratova 1990-ih. O ovoj temi postoji ogromni materijal (samo u arhivi MKSJ 12 hiljada dužnih metara), koji je bilo potrebno sistematizovati i sažeti za korišćenje. Autori su od ogromne količine materijala koji se vezuje za ovih sedam slučajeva izabrali najupečatljivija svjedočanstva. Time su omogućili edukatorima da na najlakši način dobiju informacije o događajima i da ne gube vrijeme tokom traženja materijala. Ujedno su edukatori ovim *Priručnikom* dobili i istorijske izvore koje mogu koristiti na predavanjima. Još jedna prednost publikacije je ta što je ukazala na nedostatke crnogorskog obrazovnog sistema i ponudila rješenja kako bi se što kvalitetnije obradila ova tema.

Autori su izbjegli i jednu zamku. Iako nikada nije krivično procesuiran, što je primarna tema ovog *Priručnika*, slučaj Murino je takođe obrađen. Događaj u crnogorskoj varošici na sjeveroistoku zemlje je okarakterisan kao ratni zločin i dati je pregled događaja, kao i epilog nekih zahtjeva za naknadu štete. Samim tim što je obrađen ovaj događaj, potencijalnim kritičarima je oduzet glavni argument – jednostranost, argument koji se često koristi u kritikama ovog tipa publikacija.

Možda i jedina mana ovog *Priručnika* je nedostatak praktičnog dijela, odnosno primjera jedne radionice koja je karakteristična za slične publikacije. Te radionice su praktičan primjer za nastavnike kako bi mogli da koriste materijal koji im se nudi. Međutim, ovo ne umanjuje kvalitet publikacije i njenu važnost za crnogorski obrazovni sistem.